

УДК 338.436:637.1

Л. М. Степасюк,к. е. н., доцент кафедри економіки підприємства імені проф. І. Н. Романенка,
Національний університет біоресурсів та природокористування України**З. М. Тітенко,**

к. е. н., асистент кафедри фінансів,

Національний університет біоресурсів та природокористування України

ФОРМУВАННЯ РІВНЯ ПОПИТУ НА МОЛОКО ТА М'ЯСО ВРХ

L. Stepasuk,

PhD in Economics, associate professor the department agricultural economics nam. prof. I.N. Romanenko
National University of life and environmental sciences of Ukraine

Z. Titenko,

PhD in Economics, associate lecturer the department of finance
National University of life and environmental sciences of Ukraine

FORMUVANNYA RIVNYA TO DRINK ON MILK TA M'ASO GREAT HORNEDNESS

У статті розглянуто проблеми розвитку продовольчого ринку в цілому та ринків молока і м'яса зокрема. Обґрунтовано теоретичні і практичні засади продовольчої безпеки, здійснено аналіз факторів, які впливають на формування попиту на продукцію скотарства.

The article deals with the problems of the development of the food market in general and the markets for milk and meat in particular. The theoretical and practical principles of food safety are substantiated, an analysis of the factors influencing the formation of demand for livestock products has been made.

Ключові слова: споживання, попит, дохід, продукція скотарства, продовольча безпека.

Key words: consumption, demand, income, livestock production, food safety.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ

Попит на ринку продукції скотарства виступає у вигляді кількісної потреби споживачів, яку можна задовольнити придбанням їх через обмінну інфраструктуру. Раціонально функціонуючим є той ринок, на якому між пропозицією і попитом існує рівновага. Будь-яке порушення закону рівноваги попиту і пропозиції спричиняє дисбаланс: дефіцит товарів або їх надвиробництво. Обидві ситуації є небажаними особливо для товаровиробників. Якщо товарний дефіцит можна прикрити імпортними поставками або замінити ідентичним продуктом, то надлишок товару означає його надвиробництво і може стати причиною банкрутства. Ринок молока та молокопродуктів є складовою споживчого ринку, тобто молочна галузь безпосередньо виходить на кінцевого споживача. Саме споживачі формують попит, що визначає як обсяги виробництва, так і обсяги переробки молока, асортиментний склад молочних продуктів та ін. Тому, перш за все, виробники та переробники повинні орієнтуватися на споживача, його купівельну спроможність, смаки та уподобання.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблемами розвитку продовольчого ринку в цілому, та ринку молока і м'яса зокрема, займалися такі вчені, як Андрійчук В.Г., Березівський П.С., Бойко В.І., Гайдуцький П.І., Дусановський С.А., Зимовець В.Н., Ільчук М.М., Коржинський М.П., Малік М.Й., Месель-Веселяк В.Я., Мостенська Т.А., Пархомець М.К., Саблук П.Т., Савицька В.П., Шпичак О.М. та інші.

Проте дослідження цієї проблеми потребує комплексного вивчення, оскільки окремі питання, які стосуються виявлення впливу окремих факторів на формування попиту на продукцію скотарства та рівню її споживання, вимагають постійного моніторингу і поглибленого аналізу.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження є обґрунтування теоретичних і практичних засад продовольчої безпеки, визначення рівня фактичного споживання молока та м'яса та аналіз факторів, які впливають на формування попиту на продукцію скотарства.

Таблиця 1. Рівні продовольчого споживання на душу населення в Україні

Показники	Норми харчування		2010 р.	2013 р.	2016 р.
	раціональні	мінімальні			
М'ясо і м'ясопродукти, кг/рік	83	52	52	56,1	51,4
Молоко та молокопродукти кг/рік	380	341	206,4	220,9	209,5
За добу: калорійність (Ккал) - усього	2928	2516	2933	2969	2742
В т.ч. тваринні продукти	1142	981	809	868	790
Протеїн, г - усього	90	78	87,5	90,4	84,1
в тому числі: тваринні	55	40	43,2	45,9	41,6
Жири (г) - всього	112	82	99,2	99,7	90,5
в тому числі: тваринні	79	63	55,8	60	55,1

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Визначення попиту та пропозиції на ринку молока та м'яса і продуктів їх переробки за існуючих економічних умов має певні складності. Через низьку купівельну спроможність споживачів попит на цю продукцію обмежений і має тенденцію до скорочення. Водночас зазначимо, що попит на сировинних ринках молока та худоби є похідним від попиту на кінцеву продукцію — м'ясо та молокопродукти. Тому зміна попиту на ринках продукції кінцевого споживання безпосередньо впливає на попит на продукцію скотарства. За таких умов правомірним було б зниження цін, а не їх зростання, що відбувається на вітчизняному ринку. В основному попит забезпечується споживанням молока, м'яса та продуктів їх переробки населенням, експортні поставки в останні роки незначні і суттєвого впливу не мають. Отже, обмежений попит негативно впливає на формування пропозиції.

Дослідження свідчать, що в останні роки рівень забезпечення населення якісними продуктами харчування у більшості країн світу набагато покращився, тоді як в Україні він є недостатнім (зменшилася якість і поживність м'ясних виробів, жирність молока і молочних продуктів, скоротився їхній асортимент), а тому значна частина населення не має можливості купувати бажану ї, у першу чергу, необхідну кількість продуктів харчування для забезпечення здорового способу життя і трудової діяльності, тому більшість людей вимушені споживати тільки дешеві продукти і у більшості випадків малокалорійні [3].

Виробництво молока та молочних продуктів має свої специфічні господарські та організаційні особливості [4, с. 357]:

- короткий термін зберігання продукції в сирому вигляді;
- наявність широкого асортименту продуктів переробки;
- потреба в кооперації та інтеграції, яка обумовлена особливостями переробки молока.

У формуванні повного циклу від виробництва молочної сировини до надходження готової продукції споживачам, сільське господарство знаходиться в складному становищі, перш за все, через велику роздробленість виробництва. У більшості випадків попит на кінцеві продукти переробки є більш еластичним на відміну від попиту на молочну сировину. Переробні й закупівельні організації практично мають владу на продовольчому ринку, перш за все, у формуванні цінової політики. Виробники ж молока змушені погоджуватися з подібними умовами, що пов'язано з особливостями молочної сировини [5, с. 80].

Так, рівень споживання молока, м'яса та продуктів їх переробки на душу населення за останні роки зменшився (табл. 1). Зокрема в 2016 році на душу населення було спожито 51,4 кг м'яса і м'ясопродуктів, що на 1,2% менше мінімальної та на 38,1% раціональної норм харчування. Ситуація, щодо споживання молока та молокопродуктів є ще критичнішою так, у 2016 році було спожито 209,5 кг, що становить лише 61,4% та 55,1% мінімальної та раціональної норм харчування.

Отже, аналіз свідчить про недостатній рівень споживання основних видів продуктів харчування в Україні. Особливо знизилось споживання продуктів тваринництва, насамперед м'яса та риби — основних носіїв білка. Така ситуація виникла в наслідок того, що одиниця енергетичної цінності продуктів тваринництва коштує споживачеві у 5—10 разів дорожче, ніж у продуктах рослинництва.

Визначальним фактором продовольчої доступності є ціна. Для вимірювання цінової продовольчої доступності використовується продуктова купівельна спроможність середньої заробітної плати. Дослідженнями встановлено, що в 2016 році, як і в 2013 році пересічний українець за свою заробітну плату міг купити 59 кг яловичини. Проте сьогодні українці купуючи продукцію тваринництва відають перевагу м'ясу птиці в зв'язку з нижчою його ціною порівняно з іншими видами м'яса. Так, у 2016 ро-

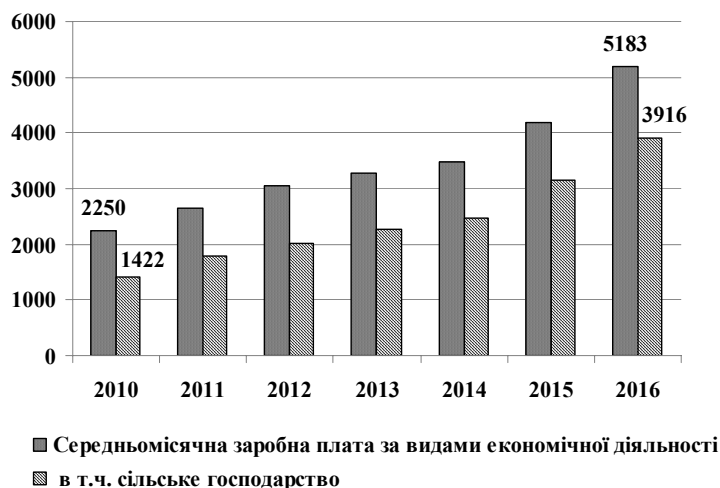

Рис. 1. Динаміка середньомісячної заробітної плати у 2010–2016 роках

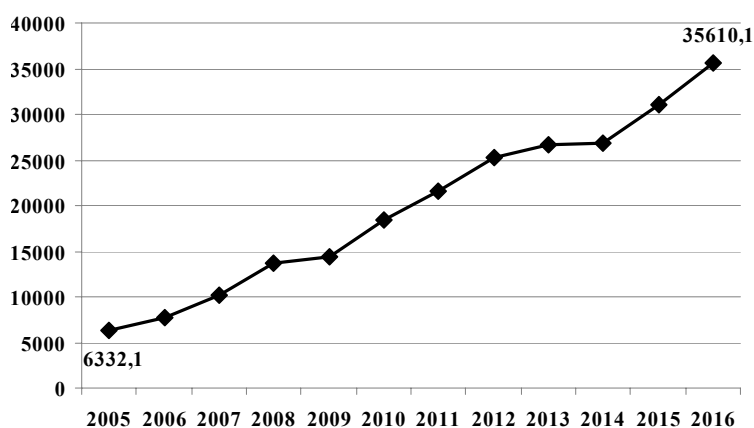

Рис. 2. Найвищий дохід у розрахунку на одну особу в Україні, грн

ці споживачі за свою заробітну плату мали можливість купити 119 кг м'яса птиці і 69 кг свинини.

Що стосується молочної продукції, то ситуація є дещо іншою. Так, у 2013 році середній споживач за свою заробітну плату міг купити 172 літри сметани та 72 кг сиру, а у 2016 році — 148 літрів та 68 кг відповідно. В цілому купівельна спроможність українців стосовно молочних продуктів збереглася.

Проте рівень споживання молокопродуктів як у Чернігівській області, так і в Україні зокрема знаходиться ще на досить низькому рівні порівняно з розвиненими країнами світу, де споживання сиру, особливо м'якого, зростає. Так, у країнах ЄС споживання сиру збільшується щороку на 1,8%, у США — на 2%, в Японії — на 12%. На його виробництво у світі нині витрачається майже 40% молока, надалі прогнозується збільшення цієї частки до 50% [6]. Французи споживають на рік близько 15 кг сиру, голландці — 10 кг, а українці — лише 1 кг, що майже в 6 разів менше, ніж рекомендовано науково обґрунтованими нормами. Найбільше молокопродуктів на душу населення

споживають у Франції та Німеччині: масла — відповідно 8,3 і 6,8 кг; сиру твердого — 22,6 і 20,5 кг; кисломолочних продуктів, включаючи йогурти, — 26,9 і 25,0 кг; молока питного — 75,5 і 64,4 кг [7, с. 43].

За відсутності товарних дефіцитів продовольча доступність визначається співвідношенням доходів і цін, тобто купівельною спроможністю населення.

Як свідчить аналіз, у 2016 році середньомісячна заробітна плата в середньому по Україні становила 5183 грн, у сільському господарстві даний показник є дещо нижчим і складає — 3916 грн (рис. 1).

Недоліки політики підтримки доходів населення, зумовили відставання динаміки доходів від темпів зростання обсягів виробництва і валового внутрішнього продукту, що призвело до того, що у 2016 р. при зростанні виробництва продукції сільського господарства на 9,8 %, продукції харчової промисловості — на 26 % калорійність середньодушового добового харчування збільшилося лише на 2,2 %. Збереглася тенденція скорочення споживання м'ясних та молочних продуктів, так само як і тенденція

Таблиця 2. Споживання продуктів харчування в господарствах населення залежно від розміру доходів на одну особу, 2016 р., кг

	М'ясо і м'ясопродукти (в перерахунку на м'ясо)	Молоко та сир (в перерахунку на молоко)	М'ясо, м'ясопродукти та сало (в перерахунку на м'ясо)	Молоко, молокопродукти та масло (в перерахунку на молоко)
Всі домогосподарства	4,2	13,3	4,7	19,6
<i>Із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, грн</i>				
до 480,0	2,4	3,6	3,1	7,7
480,1-840,0	1,5	4,5	1,9	5,5
840,1-1200,0	2,4	7,9	2,8	11,2
1200,1-1560,0	2,9	9,4	3,3	13,9
1560,1-1920,0	3,3	10,1	3,8	15,2
1920,1-2280,0	3,5	11,8	4,0	17,5
2280,1-2640,0	3,9	12,7	4,4	18,9
2640,1-3000,0	4,2	13,6	4,7	19,7
3000,1-3360,0	4,6	13,8	5,2	20,6
3360,1-3720,0	5,0	15,8	5,5	23,5
понад 3720,0	5,5	17,2	6,0	24,9

подальшої натуралізації продовольчого споживання. Роздрібний товарооборот продуктів харчування скоротився на 1,8%, продуктів на міських ринках зменшилися на 5,5 %, в тому числі продуктів тваринництва — на 9,5 %.

Головна складність подолання кризи продовольчого споживання — зростання оптових та роздрібних цін на продовольство. У 2016 р. зростання цін на засоби виробництва для сільськогосподарства зумовило інфляційне збільшення витрат сільськогосподарських підприємств. Ціни ж реалізації на сільськогосподарську продукцію зростають значно нижчими темпами, ніж ціни виробників харчової промисловості, які підвищилися більш як на третину. Незважаючи на стрімке зростання середньорічного доходу на одну особу купівельна спроможність населення залишається досить низькою. Так, у 2016 році на одну особу населення середньорічний дохід зріс у 5,6 разів у порівнянні з 2005 роком і склав — 35610,1 грн (рис. 2).

Зростання продовольчих цін, яке випереджає зростання доходів населення, призводить до зниження цінової продовольчої доступності, а це дає змогу стверджувати, що в продовольчому комплексі антиінфляційний захист споживача слабкіший від захисту виробника. Для захисту споживача, інтереси якого слід вважати пріоритетними, оскільки саме вони є основоположними в системі суспільних відносин, необхідна зорієнтована на споживача політика цінового паритету. Сьогодні ціновий паритет розглядаються як метод регулювання інфляційно-мобільного ціноутворення з метою підтримання еквівалентних цінових пропорцій у сфері виробництва товарів та послуг. Кожен виробник, галузь та комплекс прагне компенсувати інфля-

ційне (викликане зростанням цін придбання) збільшення витрат, адекватним зростанням цін реалізації. Але в аналогічній ситуації перебуває і споживач. У нього також є свої витрати (затрати на відтворення робочої сили) і свої ціни реалізації. Тому регуляторна функція держави має бути спрямована на одночасне досягнення цінового паритету в усіх трьох сферах продовольчого комплексу. Враховуючи інтереси споживача, не ігноруючи відтворювальні інтереси інших учасників, слід наскрізним методом збалансувати: ціни на продукцію галузей, що становлять засоби виробництва та виробничі послуги виробникам продовольства; ціни виробників продовольства і продовольчої торгівлі; ціни споживачів продовольства.

Аналіз споживання продуктів харчування в господарствах населення залежно від розміру середніх доходів свідчить, що в середньому за місяць на одну особу споживається м'яса, м'ясопродуктів та сала — 4,7 кг, молока та молокопродуктів в перерахунку на молоко — 19,6 кг. Зазначимо, що із зростанням доходів населення відповідно зростають і темпи споживання продукції скотарства. Так, при доходах до 480 грн рівень споживання на одну особу становить 3,1 кг м'яса та м'ясопродуктів, та 7,7 кг молока та молокопродуктів. Із збільшенням доходів понад 3720 грн ці показники становлять 6,0 кг та 24,9 кг відповідно (табл. 2).

Показники виробництва і споживання молока в розрахунку на душу населення в значній мірі коливаються в регіональному розрізі, що пов'язано зі специфікою формування ринків молока та яловичини. Таким видам молокопродуктів, як масло вершкове, тверді сири, сухе та згущене молоко властива добра транспорта-

бельність, вони мають широкий ринок збуту. Що до таких продуктів, як молоко незбиране, сметана, вершки, кефір та деякі інші, то вони не можуть зберігатися тривалий час, тому їх ринок збуту тяжіє до зон виробництва і має локалізований характер.

Слід зазначити, що рівень споживання молока та молокопродуктів різний у всіх групах населення, оскільки вони витрачають неоднакову величину сімейного доходу на продукти харчування, в тому числі на молоко та молокопродукти. За статистичними даними, в сім'ях з низьким рівнем доходу вартість молокопродуктів у 2016 р. становила 20,3% від усіх витрат на харчування, в той же час як у сім'ях з найвищими доходами — 17,6%.

Одним з факторів формування попиту на молоко та молокопродукти є ціни на них. Проте необхідно враховувати також доходи на душу населення та його структуру. Тільки за умов підвищення життєвого рівня населення споживання молокопродуктів може бути наближеним до норми.

Для позитивних змін на ринку молока потрібно збільшити його пропозицію, врівноважити кон'юнктуру та стабілізувати економічну ситуацію. Оскільки такі основні питання, як зменшення поголів'я корів, низька забезпеченість кормами залишаються невирішеними під впливом негативних процесів у сільському господарстві.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, вирішення комплексної проблеми зміцнення продовольчої безпеки країни потребує наукового обґрунтування заходів державної аграрної політики, які сприятимуть можливостям визначити стратегічні пріоритети у розвитку тваринництва та розробити основні механізми їхньої реалізації. Встановлено, що попри низку невирішених проблем в Україні є можливості організаційно-економічного спрямування щодо забезпечення стійкого розвитку тваринництва, зокрема галузей скотарства, які забезпечать збільшення обсягів м'ясної продукції.

Важливим також має бути необхідний правильний методичний підхід, направлений на врівноваження стану економіки галузі. Це можливо за умов: достатньої економічної зацікавленості виробників у розвитку молочного скотарства через високі закупівельні ціни на молоко, своєчасні розрахунки переробних підприємств і торговельних організацій; стабільного забезпечення необхідними кормами; наявності державного регулювання цін і об-

сягів заготівель; поліпшення забезпечення сільськогосподарських підприємств матеріально-технічними ресурсами; підвищення оплати праці тваринників і, як результат, — трудової активності та технологічної дисципліни на фермах.

Література:

1. Рутхурак М.В. Підвищувати ефективність виробництва та рівень споживання молока // Економіка АПК. — 2005. — № 10. — С. 80—83.
2. Степасюк Л.М., Тітенко Л.М. Економічні основи формування ринку молока / Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. — 2013. — № 181 (4). — С. 304—310.
3. Пасхавер В. Продовольчі аспекти подолання бідності // Економіка України. — 2004. — № 10. — С. 71—77.
4. Васильчак С.В. Особливості функціонування ринку молока і молочної продукції // Науковий вісник НЛТУ України. — 2005. — № 15. — С. 357—362.
5. Шубравська О.В. Розвиток ринку молока і молочної продукції: світові тенденції і вітчизняні перспективи // Економіка і прогнозування. — 2008. — № 2. — С. 80—93.
6. www.ukragroportal.com
7. Вінтоняк В. Парадокси молока // Агроперспектива. — 2005. — № 7. — С. 42—43.

References:

1. Rutkhurak, M.V. (2005), "Increase production efficiency and milk consumption", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 80—83.
 2. Stepasiuk, L.M. and Titenko, L.M. (2013), "Economic fundamentals of milk market formation", *Naukovyj visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*, vol. 181 (4), pp. 304—310.
 3. Paskhaver, V. (2004), "Food aspects of poverty reduction", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 10, pp. 71—77.
 4. Vasyl'chak, S.V. (2005), "Features of the functioning of the milk and dairy market", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 15, pp. 357—362.
 5. Shubravs'ka, O.V. (2008), "Development of the milk and dairy market: world trends and domestic perspectives", *Ekonomika i prohnozuvannia*, vol. 2, pp. 80—93.
 6. [ukragroportal](http://ukragroportal.com) (2018), available at: www.ukragroportal.com (Accessed 14 March 2018).
 7. Vintoniak, V. (2005), "Milk paradoxes", *Ahroperspektyva*, vol. 7, pp. 42—43.
- Стаття надійшла до редакції 14.03.2018 р.*